

РЕЦЕНЗИЯ

от д.ф.н. Любка Петрова Липчева-Пранджева,
професор в ПУ „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната
и научна степен „доктор“ по:
област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.1. Филология,
докторска програма Българска литература (Българска литература след Първата световна
война)

Автор: Мария Димитрова Панова

Тема: „Поезията на Константин Павлов в модерните движения на българската лирика
(контексти, оразличавания, проекции)“

Научен ръководител: доц. д-р Владимир Атанасов Янев, ПУ „Паисий Хилендарски“

1.Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-538 от 15.03.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури по процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Поезията на Константин Павлов в модерните движения на българската лирика (контексти, оразличавания, проекции)“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование в област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1 Филология, докторска програма Българска литература (Българска литература след Първата световна война)

Автор на дисертационния труд е Мария Димитрова Панова – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Българска литература и теория на литературата“ с научен ръководител доц. д-р Владимир Атанасов Янев от ПУ „Паисий Хилендарски.

Представеният от докторантката Мария Панова комплект материали е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;

- автобиография в европейски формат;
- протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;
- списък на забелязани цитирания;
- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет.

Докторантката е приложила следните публикации:

1. Константин Павлов – творчески изяви и социокултурни жестове през 50-те и началото на 60-те години на XX век. В: сб. Генерации на властта: „априлското поколение“ в българската литература. С., 2016 г.
2. „Стихове“ в киносценариите на Константин Павлов. В: сб. „Стихове“ от Константин Павлов в българската литература и култура. С., 2016 г.
3. Елегичният оптимизъм в поезията на Константин Павлов. В: сб. Славистиката и българистиката днес. Сборник с доклади от международната конференция по повод 20-годишнината от създаването и специалността *Славянска филология* (16-18 октомври 2014 г., Благоевград). Благоевград, 2015 г.
4. Светлият път на словото. В: Сборник с доклади от Шестнадесетата национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2014 г. Пловдив, 2015 г.

2. Кратки биографични данни за докторантката

Мария Панова е завършила Пловдивската езикова гимназия с английски език. Бакалавърската ѝ степен по специалността „Българска филология“, специализацията „Журналистика“ и магистърската степен по специалността „Актуална българистика“ са защитени в ПУ „Паисий Хилендарски“. Като редовен докторант към катедра „Българска

литература и теория на литературата“ на ПУ „Паисий Хилендарски“ Мария Панова е водила семинарни занятия по дисциплината „Българската литература след Първата световна война“. След отчисляването ѝ с право на защита е работила като преподавател по български език и литература и като преводач. Понастоящем тя е филолог към катедра „Английска филология“ на ПУ „Паисий Хилендарски“.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертационният труд на Мария Панова „Поезията на Константин Павлов в модерните движения на българската лирика (контексти, оразличавания, проекции)“ позиционира изследователското си поле в комплексното, синхронно засичане на три актуални (бих могла да ги назова *модерни*) задачи на съвременното литературознание (в естеството му на наднационален дискурс) и на съвременната литературна история (в проекциите на нейните български наративи). Интерпретацията тръгва от задачата за представително (резюмативно) проследяване на понятията за модерност, за да продължи изследователски със следващата, изключително интересно поставена задача, която създава канавата на целия дисертационен текст – да се прочетат целостта на поезията на Константин Павлов и разгръщането на фигуратива за *поета Константин Павлов* като съвместен проект на българската модерност. Третата задача – задачата да се конструира непрекъсната видимост на *модерните движения* на българската лирика чрез текстовете на К. Павлов и диалоговата мрежа, в която те заплитат синхронните им поетически езици, но и чрез интертекстуалните релации, които те пораждат напред в десетилетията, е равнопоставена по значимост на другите две задачи и несъмнено пряко зависи от нивото на справянето с тях.

4. Познаване на проблема

Докторантката познава в дълбочина и с необходимата вещина обширната констелация от литературна текстовост, която полето на изследването поражда. Умее компетентно да представи динамиката на литературните процеси, като отделя достатъчно внимание на фактическото в отделните времеви и контекстни срезове: идеологическите форми на надзор в култовския период, полетата на свобода и несвободност от 60-те до 80-те години, естетските експерименти на 90-те и др. Авторката познава в детайли разнопосочните диалози, породени от критическите нагласи в тези контексти. В проследяването и в коментара на процесите тя привлича и цитатно включва

изследователските гласове на Св. Игов, Р. Ликова, М. Неделчев, Пл. Дойнов, Ал. Кьосев, Пл. Анто, А. Алипиева и др.

5. Методика на изследването

Проблематиката на дисертационния текст е многостепенно комплексна: понятиятата подвижност и съответствията ѝ с менливостта на представите за модерност; текстовете на К. Павлов в процеса на тяхното естетическо конституиране като модерност и диалогичността им с другите лирически проявления на български модернизъм; поетът К. Павлов като фигура на модерността и т.н. Справянето с тази комплексност не би било възможно, ако авторката оставаше послушно / последователно вярна на един или друг метод. Гъвкавото включване на подходящи аналитични инструменти (от вглеждането в конкретни фигури на езика до културологичните им проекции на нивото на социокултурния контекст) ѝ дава възможност например убедително да демонстрира моделирането на почерка *Константин Павлов* като дързък социален жест или да изведе интерпретацията на Ал. Кьосев за деформациите на телесното в текстовете на К. Павлов от деструкцията и гротескното разопаковане на митовете на всекидневието до философските измерения на „елегичния оптимизъм“ на поета.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд на М. Панова обхваща 220 страници (включително разработената библиография), като изложението е структурирано в три основни, неравномерни като проблематика и обем глави: „Модерността като динамичен и устойчив феномен без край“, „Поезията на Константин Павлов и (не)възможните модерни движения в българската лирика“ и „Поезията на Константин Павлов през обектива на кинокамерата“.

Текстът тръгва от задачата за представително (синтезно) проследяване на понятията за *модерност* – от първоначалното оперативно разграничаване спрямо моделите на античната естетика през все по-разрояващите се означения и все по-задълбочаващото се напрежение между *модерността* и *модернизацията*, та чак до днешната несигурност дали постмодерното (толкова убедено, че всеки опит да се назове неназовимото води до естетически резултат) подлежи на дефиниране, след като основен негов постулат все пак е невъзможността да отделим обекта на знанието от различните езикови игри, чрез които той самият се конструира. Представянето на теоретични модели за модерност и открояването на модерността като „незавършен и винаги неприключващ проект, нагласа, процес“ поема ролята на теоретичен хоризонт, през който да се легитимират основните

тези на дисертацията. Тези първи близо 50 страници от текста проявяват впечатляваща способност за вярна ориентация в модели на философията, социологията, антропологията и изкуствознанието, които са фундаментални за XIX и XX век и които в еднаква степен предопределят както границите, така и колебанията около актуалното разбиране за модерност. Високо продуктивна за дисертационните тези е изтеглената през Вебер – Бенямин – Адорно и задълбочена чрез диалога около постмодернизма възможност културата в една тоталитарна държава (в случая България) да се интерпретира като иманентно пораждаща „контраадаптивност“, а модернистският ѝ проект като обречен на радикализирането на собствените му амбивалентности.

Втората глава „Поезията на К. Павлов и (не)възможните модерни движения в българската лирика“ е най-обширната. Тя разгръща литературноисторическите процеси от средата на 50-те години към настоящето, като следи два типа биографично: взривната поява на отделни поетически текстове и стихосбирки, заедно със заплетените в тях интерпретации, и етапите на конструирането на литературната идентичност на поета като модерен. Щателно и с висока филологическа отговорност са обгледани текстовете от привидното „братство“ на младежката поетическа тройката Любомир Левчев – Константи Павлов – Стефан Цанев, до онова поколение на 80-те (Владимир Левчев, Ани Илков, Георги Рупчев, Едвин Сугарев, Румен Леонидов, Златомир Златанов и др.), за което модерното на лирическият текст и на литературната личност К. Павлов е единосъща икона. Реферативно, но и много точно нацелено са включени днешните прочити на тези явления (Розалия Ликова, Пл. Дойнов, Пл. Антов, М. Неделчев, А. Алипиева и много други). На места все пак стриктното рефериране на чужди интерпретации губи личния глас на дисертантката. Особено там, където интересен пространен анализ на факти, събития и текстове изведнъж „доказателствено“ приключва в подкрепата на цитат от външно на текста мнение.

Наративът в тази втора част за неотменно поражданата модерност прекъсва на два пъти – веднъж, за да опише ярката модерна поетика и нейните вариации в първите стихосбирки „Сатири“ (1960) и „Стихове“ (1965), и втори път – за да проследи доразгръщането ѝ и потъването ѝ в нонсенсовата езиковост в стихосбирката „Появяване“ (1989) и лириката на Константин Павлов от 90-те години на XX век. На риториката на тази глава е възложено и справянето с открояването на видимостта на модерните движения на българската лирика като цяло. Отказът на поета К. Павлов от успешна личностна вграденост в три различни социокултурни контекста е интерпретиран (с

опората на Хуго Фридрих и Димитър Аврамов) като жест на доброволен избор на „съдбата на отхвърления, презрения, болния“ / модерния поет – жест, който радикализира и буквално „зарежда“ с модерност и новите му текстове, и тяхното диалогично продължение в оразличени поетики и почерци. Съположени са лирически и критически текстове, жестове и фигури, попаднали или въввлечени в поетическите игри на текстовете на К. Павлов. Особено убедително са проявени тези интертекстуални мрежи на огласената (уподобена или раздалечена) модерност в представянето на 90-те години, най-вече при Румен Леонидов, отчасти и при Владимир Левчев, Едвин Сугарев. В засрещането на имената поетики *Николай Кънчев*, *Стефан Гечев*, *Биньо Иванов* с модерниста Константин Павлов има по-скоро широко отворена за бъдещи проучвания врата. Впрочем, известно е, че никой не може да свърши всичко, заявено в параметрите на една тема.

Третата част „Поезията на Константин Павлов през обектива на кинокамерата“ е най-приносната в дисертационния текст. За строгата логика на дисертационното строене тя може да изглежда дори като дописващ анекс, като „додатък“; всъщност тъкмо през отместването на обекта на анализ (от едно елитарно четене на поета модернист, затворено в кръга на радикалното несъгласие, към масовостта на аудиторията на киноезика) модерното на лириката на К. Павлов зазвучава като част от преживяната модерност в / на социалистическата култура. Навлизането в различие изисква включване на обяснителни режими (за темите, авторските имена и почерците в българското игрално кино от 70-те и 80-те години на XX век), понякога дори в преразказ на киносюжети, за да може да се провиди тяхната „лирическа унаследеност“. Въпреки това дисертацията изключително много печели в убедителността на визията си за непрекъснатост на българските модернисти чрез откроената автореминисцентна текстовост на филма „Илюзия“; чрез коментираното полагане на фигурата на модерниста К. Павлов във фигуратива на младия творец (Кирил), проследен в три кинотворби; чрез открояването на лирическия код на филма „Живот до поискване“, в който лириката на К. Павлов вече не е самотно явление и т.н. Бих пожелала в едно продължено мислене за модерниста К. Павлов като създаващ специфичен киноезик да се включи и филмът „Бяла магия“ – заради ироничното вглеждане във всички формати на българска претенция за модерност, но и заради преображенията, на които филмът подлага „елегичния оптимизъм“ на поета. Дисертантката много точно посочва кои са другите възможности за последващо разгръщане на проблематиката – постъпателно обхващане на всички филми, които

цитират поетически творби на К. Павлов, привличане на кинодокументалистиката с особен акцент върху творбите, посветени на алтернативните творци в контекста на социализма.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Дисертацията на Мария Панова представлява несъмнен принос към цялостния историографски и поетологичен прочит на творчеството на Константин Павлов. Предложен е модел на осмисляне на това творчество, който синтезно обглежда / подрежда усилията на изследователите дотук, като посочва вътрешните им разминавания и допълвания и разтваря полета за множество нови подходи. Чрез поезията на К. Павлов са демонстрирани прогресивното нарастване на изяви на естетическа модерност от времето на НРБ и способността на лирическото да „заразява“ с радикалност и „несъседни“ сфери на социалния живот на общността. Открито е яркото присъствие на български проекции на модерност в естетическите експерименти от втората половина на ХХ век.

Бих искала специално да отбележа, че разчитането на темата в дълбочина, както и привличането на максималистки широк обхват на конкретния литературноисторически материал и гъвкавото работене с разнообразни методологически подходи, са сред несъмнените достойнства на дисертационния труд.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

По процедурата за защитата на дисертационния текст са представени четири публикации, които са изцяло свързани с проблематиката му. От текста им личи, че изграждането на дисертационна теза е преминало през проверката на дискуссионното ѝ озвучаване на различни академични форуми.

9. Лично участие на докторантката

Дисертационният текст е несъмнено лично постижение на авторката. Езикът на изложението е увлекателен, притежава особена вътрешна свобода на изказа, за което дисертантката заслужава специална похвала.

10. Автореферат

Авторефератът отговорно и пълноценно пресъздава структурата и съдържанието на дисертацията и дава възможност на читателя си за изграждане на цялостна оценъчна

позиция за стойностите на труда. В приложения към автореферата списък с открити приноси (7 на брой) личи увереност в постигнатите резултати и съзнание за отворените нови изследователски задачи, които текстът задава като опция за бъдещи проучвания. В това отношение ми се струва особено показателен приносът, включен на позиция 4 в списъка: „Набелязана е възможност за типологична съотносимост на българския литературноисторически контекст от втората половина на XX век към съвременното тълкуване на европейската модерност“.

11. Критични забележки и препоръки

Като член на катедра „Българска литература и теория на литературата“ имах възможност да участвам в предварителното обсъждане на дисертационния труд на Мария Панова, да изложа своите критични забележки и съответно да направя конкретни предложения за евентуални промени в текста. Въпреки изключително краткото време, с което докторантката по чисто процедурни причини разполагаше, част от направените предложения са осъществени – отпаднала е информативната част „Измеренията на българската модерност“, в която излишно и съвсем конспективно се припомняха проявления на българските модерни от Възраждането насам, затова пък разгърнат в пълноценна текстовост е въпросът дали и доколко в творчеството на К. Павлов българският постмодернизъм също може да бъде разпознат и посочен като заявено начало (стр. 126–127 и другаде).

Убедена съм, че едно последващо завръщане към този текст с намерение за неговото публикуване като монография ще осигури на авторката необходимата критична дистанция, ще засили увереността в собствените ѝ тези и това ще ѝ позволи да се оттласне от предпазливото, но не особено продуктивно определение „модерни движения на българската лирика“.

Заклучение

В заключение бих искала да подчертая, че дисертацията разработва актуална и едновременно с това изключително перспективна за литературноисторическия ни дискурс тема. Справянето с разгърнатата проблематика демонстрира висока ерудиция, много добър филологически усет, подчертани възможности за работа на всички нива на литературната текстовост – от конкретиката на поетическия образ до високата му философско-теоретична обобщеност.

Смятам, че изследването на Мария Панова напълно отговаря на критериите за академичен труд с приносен характер, както и **на всички** изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди на докторантката Мария Панова образователната и научна степен „доктор“** в област на висше образование: 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Българска литература (Българска литература след Първата световна война).

06.04.2023 г.

Рецензент:

проф. д.ф.н. Любка Липчева-Пранджева